

eliölajien
hyväksi

suoluonnon
suojelemiseksi

ihmistä varten

euroopassa

Suometsäerämaa Life

–
Suomen eteläisimpien
aapasuoerämaiden
suojelu Pohjanmaalla,
Pohjanmaalla ja Kainuussa

Loppuraportti

2005

Euroopan Unionin tukema Life-projekti

SISÄLTÖ

Suometsäerämaa Life -hankkeen taustaa 3

Hoito- ja käyttösuunnitelmat 5

Ennallistaminen 6

Informaatioaineisto 7

Lähivirkistys ja luontomatkailu 8

Kuva: Pekka Sillanpää

SUOMETSÄERÄMAA LIFE -HANKKEEN TAUSTAA

Natura 2000 -luonnonsuojeluohjelma pyrkii säilyttämään eurooppalaisen luonnon erityispiirteet suojelemalla kussakin Euroopan osassa alueelle tyypillistä luontoa ja eliölajistoa. Suomella on tässä ohjelmassa erityisvastuu suoluontotyyppien suojelussa. Missään muualla Euroopassa ei soita esiinny niin laajasti ja niin monimuotoisina kuin Suomessa.

Ranuan, Pudasjärven, Puolangan ja Utajärven kuntien alueella sijaitsevat Litokairan, Olvassuon ja Iso Tilansuon-Housusuon Natura 2000 -alueet ovat laajoja, luonnonsuojelulliselta merkitykseltään merkittäviä suometsäerämaita. Yhteinen nimittäjä kaikille kohteille on soiden ja metsien mosaiikkimainen vaihtelu. Alueiden tyypillisiä piirteitä edustavat aapasuot ja vanhat metsät. Tämä tarjoaa elinolosuhteita monille uhanalaisille kasvi- ja eläinlajeille. Erityisesti alueen linnustonsuojelullinen merkitys on suuri. Natura-kohteilla on myös suuri virkistykellinen merkitys. Alueet ovat kautta aikojen muodostaneet tärkeän nautinta-alueen paikallisille asukkaille. Näillä alueilla ei kuitenkaan ole ennestään ollut lähivirkistystä eikä luontomatkailua palvelevia rakenteita, mikä on yhtäältä aiheuttanut luonnon kulumista ja roskaantumista sekä toisaalta estänyt kestävän luontomatkailun syntymistä alueelle.

Litokairan, Olvassuon ja Iso Tilansuon-Housusuon Natura 2000 -alueilla vuosina 2002-2005 toimineen Suometsäerämaa Life -projektin tavoitteena oli projektialueen suotuisan suojelutason turvaaminen, eri maankäyttömuotojen kestävä yhteensovittaminen, aikaisemman käytön seurauksena muuttuneiden alueiden ennallistaminen, alueiden tunnettuuden ja luonnonsuojelumyönteisyyden parantaminen sekä lähivirkistykseen ja kestävän luontomatkailun mahdollisuuksien kehittäminen. Projektin kokonaisbudjetti oli 1,7 miljoonaa euroa, josta Euroopan Unionin

Suometsäerämaa Life -projektin toimintaympäristönä oli pohjoiseurooppalainen suo- ja metsäluonto Suomessa.

Kuva: Jorma Luhta

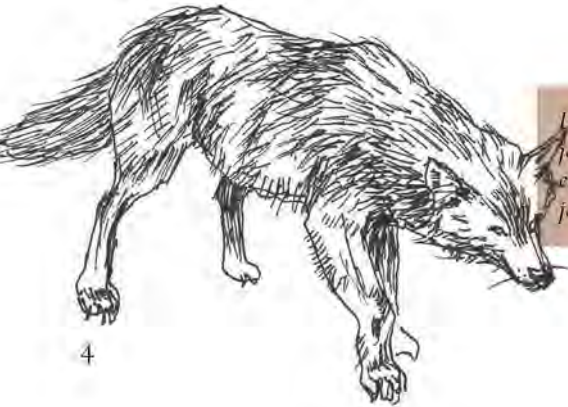

Life-rahoitusinstrumentin osuus oli puolet. Toinen puoli tuli Metsähallitukselta, Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskukselta, Pudasjärven kaupungilta sekä Puolangan, Ranuan ja Utajärven kunnilta.

Projektin tehtäväkenttä oli siis varsin laaja ja tavoitteenasettelu osin haasteellinenkin. Kuinka esimerkiksi yhdistää herkkien luontoarvojen säilyttäminen ja lähivirkistys/luontomatkailu? Tarkastelemalla tavoitteita yksittäin ja näin toisiinsa vertaamalla ne voivat vaikuttaa jopa ristiriitaisilta toisiinsa nähden. Jokainen tavoite on kuitenkin osa kokonaisuutta. Kokonaisuuden osina yksittäisistä tavoitteista muodostuu yhtälö, jonka summana sekä luonto että alueilla toimivat ihmiset voivat paremmin.

Tässä julkaisussa on esitelty hankkeen tuloksia ja toimintaa jakaen tavoitteet neljään luokkaan: hoito- ja käyttösuunnitelmat, ennallistaminen, informaatioaineisto sekä lähivirkistys- ja luontomatkailu. Hankkeen päättyessä voidaan todeta, että tavoitteissa on pysytty ja alueiden merkitys suojelualueina sekä virkistyskohteina tiedostetaan laajalti ja niiden suotuisan suojelun taso on turvattu pitkälle tulevaisuuteen.

Litokairan, Olvassuon ja Iso Tilansuo-Housusuon jäätäläismäiset, aapasoiista ja metsäsaarekkeista muodostuneet erämaa-alueet sijaitsevat Pudasjärven, Ranuan, Puolangan ja Utajärven kunnissa, Pohjois-Pohjanmaan maakunnassa.

HOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITELMAT

Hoito- ja käyttösuunnitelma on pitkän tähtäimen suunnitelma, joka sisältää alueen hoito- ja käyttömuodot sekä perustiedot alueen luonnosta. Suunnitelman tärkeimpänä tehtävänä ovat luontotyyppien ja lajien suojelu sekä alueisiin kohdistuvien erilaisten käyttömuotojen kestävä yhteensovittaminen. Hoito- ja käyttösuunnitelmia varten Litokairan, Olvassuon ja Iso Tilansuon-Housusuon Natura 2000 -alueilla tehtiin kattavat perusselvitykset alueiden kasvillisuudesta, linnustosta ja maankäytön historiasta.

Projektialueen kohteet ovat kaikki erämaisia alueita, joiden käyttö on etupäässä perinteisiä nautintoja – metsästystä, marjastusta, kalastusta ja poronhoitoa. Näiden käyttömuotojen yhdistäminen ei sinänsä ollut ongelmallista, vaan ne jatkavat edelleen vuosisataista rauhallista rinnakkaiseloaan. Nykyajan tuottamien uusien elementtien mukaantulo voi kuitenkin järkyttää tasapainoa. Projektialueen kolmen Natura 2000 -kohteen hoidon- ja käytön suunnittelun suurimpana haasteena olikin luontomatkailun ja perinteisten käyttömuotojen yhdistäminen niin, että erämaisuus ja sitä vaativa lajisto säilyvät. Tähän haasteeseen vastattiin toteuttamalla alueiden helposti saavutettaville reunaosille pienialaisia virkistysvyöhykkeitä, jonne ohjataan suurimmat kävijämäärät, alueiden ydinosien säilyessä syrjäosana. Syrjäosilla liikkuminen tapahtuu jokamiehen oikeuksien nojalla, ilman uusia käytön rajoituksia. Niille ei kuitenkaan tuoteta kulkemista helpottavia rakenteita eikä ihmisiä opasteta sinne aktiivisesti. Vyöhykkeistämisen avulla myös lajistollisesti arimmat sekä kulumiselle herkimät alueet on rajattu aktiivisen luontomatkailun kehittämisen ulkopuolelle. Rajoitusosia ei, Olvassuon Natura-alueeseen kuuluvaa Olvassuon luonnonpuistoa lukuun ottamatta, muodostettu. Hoito- ja käyttösuunnitelmissa on lisäksi määritelty luonnontilan palauttamisen kannalta kiireellisimmät alueet sekä tehty suojelusuunnitelmat erityistä suojelua vaativien lajien kohdalta.

Projektialueen Natura 2000 -alueiden hoito- ja käyttösuunnitelmat vahvistaa Ympäristöministeriö ja vahvistamisen jälkeen niihin voi tutustua Metsähallituksen palvelupisteissä.

Kuva: Metsähallitus

Litokaira on 300 km² tietöntä erämaata. Suometsäerämaa Life -hankkeessa sen kaikki luontotyypit kartoitettiin.

Oljenkeltainen on aapasuota, vaaleanvihreä luonnonmetsää ja viivoitettu vihreä puustoista suota.

ENNALLISTAMINEN

Ennallistaminen on luonnontilan palauttamista. Litokairan, Olvassuon ja Iso Tilansuon-Housusuon Natura 2000 alueilla on aiemmin metsätalouskäytössä olleita alueita, joiden ennallistamisella voidaan merkittävästi lisätä projektialueen luontotyyppien ja lajien määrää sekä edustavuutta.

Soiden ojittaminen ja teiden rakentaminen on muuttanut soiden vesi- ja ravinnetasapainoa siten, että suo on alkanut kuivua ja kasvillisuus muuttua. Metsäojien tukkimisen, ojituksen seurauksena syntyneen puuston poistamisen ja teiden purkamisen avulla vesien virtaus palautetaan luonnolliseksi ja saatetaan soistumiskehitys uudelleen alkuun. Projektin aikana soita ennallistettiin yhteensä 606 hehtaaria, josta 170 ha Litokairassa ja 436 ha Olvassuolla. Lisäksi Olvassuolle laadittiin erillinen, 164 ha laajuinen ennallistamissuunnitelma, joka toteutetaan hoito- ja käyttösuunnitelman voimassaolokaudella, seuraavan kymmenen vuoden aikana. Metsäautoteitä purettiin 10 km. Teiden purkaminen paitsi palauttaa soita luonnontilaan, myös lopettaa alueiden arkaa erämaalajistoa ja -luonnetta häiritsevän turhan autoliikenteen alueiden ydinosilta.

Taloustmetsän rakenne on yksipuolinen. Niissä on vain niukasti lahoppua ja ne ovat usein yhden puulajin muodostamia tasaikäisiä metsiköitä. Näitä entisiä taloustmetsiä ennallistettiin sekä polttamalla, että tuottamalla niihin eriasteista lahoppua ja pienaukkoja. Metsien ennallistamista toteutettiin yhteensä 149 ha, josta polttoalueita oli 39 ha ja lahoppuunlisäys- ja pienaukutuskohteita 110 ha. Nämä kohteet palauttavat kadonneita luonnonmetsän piirteitä entisiin taloustmetsiin ja tarjoavat tärkeitä elinympäristöjä monille laho- ja palaneesta puusta riippuvaisille uhanalaisille lajeille.

Joidenkin projektialueen perinteisten maankäyttömuotojen, kuten laidunnuksen ja luonnonniittyjen niiton loputtua niiden synnyttämät arvokkaat perinnebiotoopit ovat kasvaneet monin paikoin umpeen. Näitä lajistollisesti arvokkaita perinnebiotooppeja kunnostettiin ja hoidettiin Suometsäerämaa Life -projektissa 2,4 ha Olvassuolla.

Polttaminen on tehokas tapa palauttaa taloustmetsä luonnonmetsän kaltaiseksi. Se on kuitenkin menetelmänä kallis ja edellyttää tekijöiltään suurta ammattitaitoa.

Suometsäerämaa Life -projekti tuotti ja jakoi yleisölle suuren määrän monipuolista suotietoa. Infopisteissä kerrotaan muun muassa suoluonnon kestävästä virkistyskäytöstä.

INFORMAATIOAINEISTO

Keskeisenä tavoitteena projektissa oli lisätä Litokairan, Olvassuon ja Iso Tilansuon-Housusuon Natura 2000 -alueiden tunnettuutta ja tätä kautta edistää sekä luontomatkailua, että luonnonsuojeluyhteisyyttä. Tätä kirjoitettaessa viesti näistä upeista suometsäerämaista on jo lähtenyt liikkeelle. Viestin viemistä tulee kuitenkin jatkaa projektin päättymisen jälkeen, ja siihen työhön sopivat loistavasti Suometsäerämaa Life -projektin myötä valmistuneet laadukkaat julkaisut ja näyttelyt.

Projektissa toteutettiin kaksi pysyvää valokuvanäyttelyä, joissa on mahdollista tutustua aapasuoerämaan luontoon ja ihmisen rooliin sen hyödyntäjänä – siististi sisätiloissa. Näyttelyistä toinen sijaitsee Ranuan eläinpuistolla ja toinen Iso Tilansuon-Housusuon laidalla, Kalhamajärven rantatöyrällä sijaitsevalla Tiaisen torpalla, Puolangan kunnassa. Lisäksi projektissa tehtiin kiertävä valokuvanäyttely, joka on kiertänyt projektialueen kunnissa ja luontokeskuksissa. Kaikki näyttelyt rakennettiin maailman ehkä parhaan suoerämaiden kuvaajan, Jorma Luhdan, valokuvien ympärille.

Suoerämaiden neljästä vuodenaikasta ja niiden harvalukuisiksi käyneistä lajeista kertova DVD sai ensi-iltansa alkuvuodesta 2005. Sen kuvasi Suomen eturivin luontodokumentaristi, kuhmolainen Kari Kemppainen. Suometsäerämaa-DVD:tä on mahdollista käydä katsomassa esimerkiksi Syötteen kansallispuiston luontokeskuksessa.

Eräs projektin tavoitteista oli miettiä millainen luontomatkailu sopii Natura 2000 -alueille. Tähän kysymykseen vastaa suomatkatiluopas. Suomatkatiluoppaassa lähestytään luontomatkailua, erityisesti suoluontomatkailua, käytännönläheisten esimerkkien avulla. Opas tarjoaa ideoita ja tarpeellista tietoa soilla tapahtuvaan retkeilyyn sekä omatoimimatkaajille että luontomatkailuyrittäjille. Suomatkatiluopasta, projektissa niin ikään valmistuneita Litokairan ja Olvassuon alue-esitteitä, sekä alueilla tehdyistä perusselvityksistä koostettuja Litokairan, Olvassuon ja Iso Tilansuon-Housusuon luontoa ja historiaa -julkaisuja on saatavilla Metsähallituksen Pudasjärven ja Kuusamon toimipisteissä sekä Syötteen luontokeskuksessa.

LÄHIVIRKISTYS JA LUONTOMATKAILU

Litokairan, Olvassuon ja Iso Tilansuon-Housusuon Natura 2000 -alueet ovat perinteisesti tarjonneet tärkeän virkistysalueen paikallisille asukkaille. Varsinaista luontomatkailua näille alueille ei ole kuitenkaan kohdistunut, joskin esimerkiksi Litokaira nauttii legendaarista mainetta vaatimaan eräretkeilyyn hyvin soveltuvana kohteena. Luontomatkailun kehittymisen tulppana ovat olleet lähinnä tietoisuuden vähyys alueista, sekä lähes tyystin puuttuneet retkeilyrakenteet. Huollettujen taukopaikkojen puuttuminen on lisäksi alkanut näkyä alueiden käytetyimmillä osilla roskaantumisenä ja pystykelojen häviämisenä.

Alueita tunnetuksi tekevän informaatiomateriaalin lisäksi Suometsäerämaa Life -projektissa toteutettiin kohteisiin lähivirkistystä ja luontomatkailua palvelevia retkeilyrakenteita. Alueiden helposti saavutettaville reunaosille rakennettiin yhteensä kolme lintutornia niille johtavine luontopolkuineen ja taukopaikkoineen. Lintutorneista yksi sijoittuu Litokairan koillisosaan, Papinpaloon, ja kaksi Olvassuolle. Näiden lisäksi Litokairan ydinosissa kunnostettiin yksi autiotupa sekä rakennettiin yksi uusi. Olvassuolle tehtiin yksi autiotupa, Piltuanjokivarteen Saunakankaalle. Iso Tilansuon-Housusuon Varpulammelle rakennettiin vanhan kodan tilalle uusi laavu. Projektialuetta, hanketta sekä Natura 2000 -ohjelman tarkoitusta esitteleviä infopisteitä toteutettiin yhteensä kahdeksan kappaletta eri puolille projektialuetta.

Suomatkailua ja projektialuetta tunnetuksi tekevä informaatioaineisto yhdistettynä laadukkaisiin, hyvin maisemaan sopiviin ja paikallisen rakentamisen perinteet huomioiviin retkeilyrakenteisiin, luovat hyvää pohjaa kestävän luontomatkailun syntymiselle alueelle. Luontomatkailu on tulevaisuudessa tärkeä osa projektialueen sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävästä kehityksestä, sen tarjotessa uusia ansaintamahdollisuuksia kasvukeskusten ulkopuolella. Oikein ohjattuna ja toteutettuna lähivirkistys- ja luontomatkailu lisäävät myös ihmisten luontotietoisuutta ja luovat myönteisiä mielikuvia luonnonsuojelualueista ja niiden käytöstä.

Kuva: Metsällitys

Kirkaslammen lintutornista avautuu huikea näkymä liki silmän kantamattomiin jatkuvalle aavalle Olvassuolle.

Kuva: Metsähallitus

Suometsäerämaa Life -projektin rahoittajat:

Metsähallitus

Euroopan Unionin tukema Life -projekti

Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskus

Pudasjärven kaupunki

Puolangan kunta

Ranuan kunta

Utajärven kunta

Kuva: Mershallitus

